

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra teologie

Bakalářská práce

Sociální motivy v listu Jakobově

Vedoucí práce: ThLic. Július Pavelčík, Th.D.

Autor práce: Pavel Pokorný

Studijní obor: SchP

Ročník: 3. Kombinovaná forma studia

2014

Bakalářská práce v nezkrácené podobě

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracoval samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s §47b zákona č.111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě (v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných Teologickou fakultou) elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem a odhalování plagiátů.

Datum 28. 3. 2014

Poděkování:

„Děkuji vedoucímu bakalářské práce ThLic. Júliusovi Pavelčíkovi, Th.D. za cenné rady, připomínky a vynikající metodické vedení práce. Dále děkuji své ženě Heleně, že mi umožnila další studium na Teologické fakultě. Na závěr děkuji svým dcerám – Magdaléně, Zuzaně a Kateřině, že byly se mnou i v čase, kdy jsem byl duchem u tématu této práce.

Obsah

Úvod.....	5
1 Sociální motivy a biblická tradice	7
1.1 Definice pojmu „sociální motiv“	7
1.2 Výskyt sociálních motivů v listě Jakubově.....	7
1.3 Bohatí a chudí v biblické tradici.....	8
2 Konkrétní místa v listě Jakubově.....	11
2.1 Bratr v nízkém postavení (Jak 1,9-11)	11
2.2 Pravá a čistá zbožnost (Jak 1,27).....	12
2.3 Muž se zlatým prstenem a chudák (Jak 2,2-7).....	14
2.4 Bez šatů a bez jídla (Jak 2,15-16).....	16
2.5 Nesnižujte jeden druhého (Jak 4,11)	18
2.6 Bláhové plánování podnikatelů (Jak 4,13-17)	19
2.7 Vykořisťování dělníků bohatými (Jak 5, 1-6)	21
2.8 Nemocní volají starší církve (Jak 5, 14-15)	24
Závěr.....	27
Impulsy teologie pro sociální práci	27
„Jakubovské podněty“ pro sociální práci	28
Seznam literatury	32
ABSTRAKT	34

Úvod

V dnešní době zaznívá z úst papeže Františka I. nikdy nehynoucí téma a tím je *chudoba* a její postoj Katolické církve k ní. Ve své apoštolské exhortaci *Evangelii gaudium*¹ se v druhé kapitole věnuje krizi společenské angažovanosti. Jasně a důrazně varuje před negativními fenomény současné doby a také pozitivně vyzdvihuje význam misijní spirituality. Jako negativní fenomény vnímá papež „ekonomickou exkluzi“, zbožňování peněz, které vládnu místo toho, aby sloužily. Pranýřuje sociální nerovnost, která působí násilí.²

Je tedy patrné, že sociální motivy křesťanské angažovanosti nebudou nikdy otázkou uzavřenou a vyčerpanou. Zdroje impulzů k promýšlení vztahu teologie a sociální práce mohou být různé. Avšak základním zdrojem pro teologii je Písmo svaté. Proto se v předkládané práci zaměřím za sociální motivy v listu Jakubově. Tento novozákonní spis je vnímám jako jeden z „nejsociálnějších“ textů Nového zákona (např. vedle Lukášova evangelia).

Cílem práce bude analýza míst v Jakubově listu, které lze vnímat jako vyjádření k sociální situaci rano-křesťanské obce. Problém bude řešen pomocí vybraných komentářů k danému biblickému spisu. Srovnáním různých komentářů se tak hlouběji dostaneme k sociálním problémům, do kterých autor tohoto spisu zasílá svoji epištolu. Dílčí analýzy konkrétních míst budou shrnuty v závěrečné kapitole.

V první kapitole se budu zabývat obecným vymezením toho, co je *sociální motiv*, dále pak výskytem sociálních motivů v listě Jakubově a na závěr úvodní kapitoly načrtnu základní fenomén bohatství a chudoby v biblické tradici, neboť napětí mezi těmito skupinami je základním motivem připisovaném zmíněnému spisu.

V druhé kapitole se budu podrobně věnovat konkrétním veršům, kde lze zaznamenat sociální kontext. Třetí kapitola stručně naznačí možné impulzy teologie pro sociální práci. V závěrečném shrnutí se pokusím vyprecizovat „jakubovské podněty“ pro sociální práci.

Základními zdroji mé práce budou: Bible, Český ekumenický překlad, ze kterého byl převzat text zmíněného spisu, řecký text Jakubova listu budu uvádět v místech, kde bude originál osvětlovat význam verše a u slov, kde se bude překlad různit, zmíním i významy, které uvádí autoři v použitých komentářích. K analýze

¹ EVANGELII GAUDIUM, Papež František I. Apoštolská exhortace o hlásání evangelia v současném světě, Praha: Paulínky, 2014.

² Srov. EVANGELII GAUDIUM, čl. 53, 55, 57, 58, 59.

konkrétních veršů použiji vybrané komentáře (české, slovenské a německé) k listu Jakubovu, biblické slovníky a také odborný příspěvek Stephanie Bohlen, jenž je součástí publikace *Teorie a praxe charitativní práce*.

Používané zkratky jiných biblických spisů budou převzaty s Českého ekumenického překladu Písma svatého, jež jsou pro odborníky v teologickém oboru známy, proto nebudou uváděny v závěru práce v seznamu zkratek.

Cílem této práce není vytvořit další komentář k vybraným místům v listu Jakubovu, ale pokusit se uchopit sociální motivy v tomto novozákonním spisu a vystihnout možné podněty pro sociální práci.

1 Sociální motivy a biblická tradice

1.1 Definice pojmu „sociální motiv“

Dříve než se zaměřím na místa v Jakubově listě, která se dotýkají sociálních motivů, pokusím se definovat, co je či není *sociální motiv*. Nalistujeme-li si pojem *sociální* v psychologickém slovníku, nalezneme stručnou definici: „*sociální – týkající se společenských vztahů. To, co je společné všem lidem, určitému společenství. Též to, co se odtud vztahuje k jedinci.*“³ Podobně, ale poměrně obširněji vysvětluje tento pojem *Akademický slovník cizích slov*: „*týkající se lidské společnosti, vztahů mezi lidmi ve společnosti...(...)týkající se úsilí, snahy o zlepšení společenských poměrů...*“⁴.

Dále se *Akademický slovník* rozepisuje o sociálních hnutích a dalších možných spojeních s tímto adjektivem. Sociálním motivem je tedy popis určitého spolupůsobení člověka na člověka.

A pokud o něčem „sociálním“ referujeme, implicitně požadujeme i změnu k zlepšení daného stavu. Výpověď o nějakém sociálním jevu je tak zároveň popisem i výzvou ke změně sociální reality. Lze tedy říci, že jde o pojem, který v sobě nese tendenci směřující ke zdokonalení životních podmínek lidí. V nejužším slova smyslu můžeme mluvit o „kurativním“ záměru, který se stará o podmínky lidského bytí.⁵

1.2 Výskyt sociálních motivů v listě Jakubově

V rámci své práce ohledně sociálních motivů v listu Jakubově se budu věnovat místům, kde se autor věnuje napětí nebo určitému srovnání mezi chudými a bohatými v křesťanské obci. Rovněž nelze přehlédnout místo, kde nemoc jednotlivce aktivizuje komunitu k určité intervenci (Jak 5,14). Autor listu používá určité sociální napětí k tomu, aby se dotknul i velkých teologicko-etických témat (vztah víry a skutků, pravé zbožnosti atd.).⁶

Felix Porsch vnímá jako jádro Jakubova listu vztah víry a skutků (Jak 2,14 -26). V dějinách teologického myšlení byl tento biblický spis nejznáměji kritizován reformátorem Martinem Lutherem, který mu vyčítal, že prý „nepěstuje Krista“ a odporuje sv. Pavlovi a všem ostatním dílům o ospravedlnění. Není na něm, dle Luthera, nic evangelijního a pěstuje skutky.⁷ Tento radikální postoj je biblickou vědou

³ HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*, Portál, Praha 2000, s. 548.

⁴ PETRÁŠKOVÁ, V., KRAUS, J. *Akademický slovník cizích slov*, Academia, Praha 2001, s. 698.

⁵ Srov. ŽIŽKOVÁ, J. *Sociální politika, její podstata a základní charakteristika*, s. 21-22.

⁶ Srov. POKORNÝ, P., HECKEL, U. *Úvod do nového zákona*, Vyšehrad, Praha 2013, s. 756.

⁷ Srov. PORSCH, F. *Mnoho hlasů jedna víra*, Zvon, Praha, 1993, s. 210.

již vyvrácen a obecný konsensus je, že se nejedná o skutky Zákona (Tóry; srov. Řím 3,20; Gal 2,16), kterými by si mohl člověk sám zasloužit spásu, nýbrž jde o skutky lásky jako projev pravé víry.⁸ A někteří autoři přišli i s jinými možnými interpretacemi tohoto tématu.⁹

Jakub Souček ve své studii „K problémům epištoly Jakubovy“¹⁰ také zdůrazňuje, že v tomto listě se vícekrát vracejí některé sociální motivy, a to velmi houževnatě, což samo o sobě není určitě bez významu. Jsou to především opětovná napomenutí a výstrahy boháčům a povzbuzování chudých.¹¹ Ačkoliv by se dalo říci, že celý list Jakubův je sociálním textem, ve své práci se zaměřím převážně na tyto verše (či části spisu): 1,9-11; 1,27; 2, 2-7; 2, 15-16; 4,11; 4,13-17; 5,1-6; 5,14-15. Poslední citace Jak 5,14-15 se pojí s učením o svátosti pomazání nemocných v rámci římsko-katolické tradice. Tyto verše zde zařazuji v kontextu definice slova sociální: *týkající se lidské společnosti, vztahů mezi lidmi*. Nemoc člověka a následné jednání komunity jistě do této kategorie sociálních situací patří.

Mým záměrem nebude tato místa zkoumat exegeticky a vytvářet nový komentář, ale analyzovat vybrané komentáře a zdůraznit jejich interpretace na sociální problematiku tohoto biblického textu.

Dříve než se zaměřím na verše v první kapitole listu Jakobově, tak se v následující kapitole dotknu problematiky bohatých a chudých z pohledu biblické teologie.

1.3 Bohatí a chudí v biblické tradici

Při pohledu do biblických slovníků se většinou setkáme s výčtem míst a jejich kontextů, kde se mluví o bohatých a chudých. Novotný ve svém klasickém *Biblickém slovníku*¹² má u pojmu *boháč*, *bohatec* krátkou definici, která oba výrazy považuje za něco, co se nesrovnává s božím řádem (Jb 22,6-9), neboť k základním vlastnostem boháče patří přivlastňovat si zástavy (Gn 38,20; Dt 24,6; Ez 18,7 ajn.), brát úroky (Lv 25,36; Pš 28,8 ajn.), nestarat se o hladové (Jb 22,7) a žebráky (Lk 16,21). Srdce boháčů je tedy v neustálém nebezpečí, že ztvdne vůči bližnímu i vůči Bohu (Pš 18,23; Kaz 5,12). Novotný dále popisuje ve svém *Biblickém slovníku* u pojmu *bohatství* ty

⁸ Srov. Tamtéž, s. 211.

⁹ Pro zajímavost lze uvést názor Františka Kováře, který se ve svém komentáři kloní k názoru, že tento list argumentuje nejspíše proti nějaké formě gnostického učení, v níž bylo Pavlovy nauky o ospravedlnění zneužito. Srov. KOVÁŘ, F. *Výklad listu Jakubova*, s. 5.

¹⁰ In: SOUČEK, J. B. *Teologické a exegetické studie*, s. 128 – 134.

¹¹ Srov. Tamtéž, s. 130.

¹² NOVOTNÝ, A. *Biblický slovník*, Kalich, Praha, 1956.

boháče, proti kterým vystupovali proroci, jako ty, kteří chtěli mít slávu pro sebe, ale bez rozdávání. Bohatství považovali výlučně za svůj majetek. Duše boháče je absorbována majetkem, takže v ní není místo pro Boha.¹³

Slovník biblické teologie však pojem *bohatství* vidí v širším kontextu a poukazuje na to, že ačkoliv se na první pohled může jevit, že novozákonní pojetí bohatství a chudoby je protikladem k učení starozákonnímu, kde je bohatství dobrá věc¹⁴, je zde zřetelná kontinuita poukazující na to, že pokud tato hodnota není přijata jako boží dar, může se stát něčím nebezpečným a marným.¹⁵ Je sice dobré být bohatý, ale Bible nikdy neprohlašuje, že jde o nejdůležitější věc. Přednost mají hodnoty jako *pokoj v duši* (Př 15,16), „*dobrá pověst*“ (Př 22,1), *zdraví* (Sir 30,14nn), *spravedlnost* (Př 16,18). Být bohatý působí však také starosti. Boháče obklopují příživníci (Kaz 5,10), a co nahamonil, může připadnout cizímu (Kaz 6,2).¹⁶

Dalo by se tedy říci, že bohatství je pomíjivé a vždy na druhém místě. Je však také znamením Boží štědrosti a spoluvytváří plnost života, jež Bůh slibuje svým vyvoleným. Ale jaké je to bohatství, které je darováno Bohem? Jsou to jen statky či peníze? Plnost života je velkou množinou, do které můžeme vepsat *vysoký věk, zdraví, úctu spoluobčanů*. Bohatství dané Božím Synem jsou dary „slova a poznání“ (1 Kor 1,5), tedy jiné dary než které dává svět, a které mohou utišit náš „hlad“ (J 6,35). Z materiálního pohledu se novozákonní pojetí bohatství také orientuje na duchovní rozměr tohoto fenoménu.¹⁷

I bohatství má však svá úskalí a pokušení, na které biblické texty reagují. Používání pozemských statků ve prospěch několika privilegovaných je nespravedlivě nabytým bohatstvím (Iz 5,8). Boháč je zvaný bezbožným, pokud se domnívá, že se obejde bez Boha a spoléhá pouze na svůj majetek jako na svou „pevnou tvrz“ (Př 10,15). Tomuto člověku však Starý zákon slibuje pád (Př 11,28). Nový zákon opakuje starozákonní výhrady vůči bohatství, které si ve svých výročí nezadají s ostrou rétorikou starozákonních proroků. A všem těm, kdo oplývají pozemskými statky, se dostává doporučení, aby si o sobě nemyslili kdovíco, a aby neskládali svou

¹³ Srov. Tamtéž, s. 80.

¹⁴ Dokonce lze říci, že chudoba pohoršuje. A že, ať už je příčina chudoby jakákoliv, tak chudák je nutně nešťastný, je opuštěn blízkými lidmi a stává se předmětem pohrdání a nenávisti (srov. Př 14,20; 19,4). Viz. DEBERGÉ, P. *Peníze v Bibli*, s. 40-41.

¹⁵ Srov. BEACAMP, É., GUILLET, J. *Bohatství*, in: *Slovník biblické teologie*, LÉON-DUFOUR, X., Křesťanská akademie, Velehrad, 1991, s. 32-33.

¹⁶ Srov. Tamtéž.

¹⁷ Srov. Tamtéž.

naději ve věc tak nejistou, jako je bohatství, nýbrž v Bohu, který nám dává vše, co k životu potřebujeme. (1 Tm 6,17).¹⁸

Naopak **chudí** zaujímají v bibli velmi důležité místo. Chudoba v biblickém pojetí není jen hospodářskou a sociální veličinou, ale často poukazuje i na vnitřní postoj. V Izraeli nebyla chudoba vnímána s žádnou poctou. Byla považována za nevyhnutelné zlo, což bylo ještě zdůrazněno v porovnání s hmotným bohatstvím jako „odměnou za věrnost Bohu“ (Ž 1,3; 112,1.3). Mudroslovná literatura sice nepopírá, že existují i chudí, kteří jsou počestní (Př 19,1.22;28,6), ale poukazuje také na to, že chudoba je mnohdy důsledkem nepořádnosti a nedbalosti (Př 11,1.6.13,4.18.21,17).¹⁹ Přesto byla péče o chudé v Izraeli velmi vyvinuta, srovnáme-li to s péčí o chudé u jiných národů. Speciálně proroci se zastávali práv chudých a sociálně slabých (Iz 1,23;10,2; Ez 22,7.29; Mal 3,5), neboť chudoba jedněch je často důsledkem chamtivosti druhých. Hospodinův zákon (Tóra) žádá lásku k člověku jako důsledek lásky k Bohu. Zákon tak na chudé konkrétně pamatuje např. při výročích a jiných slavnostech, kdy se měli právo zúčastňovat se hodů (Dt 16,11.14), paběrkovat při obilní i ovocné sklizni (Lv 25,10.12.13.15.28).²⁰

Ježíš Kristus v Novém zákoně přináší dobrou zvěst pro chudé. Svoji péčí těm, kdo trpí, anebo jsou v nouzi, završuje to, co před ním hlásali proroci: nastolí království Boží a první, již do něho budou přijati, budou právě chudí. Avšak na rozdíl od hlásání proroků se nesetkáváme s tím, že by se přímo vzepřel sociálním nerovnostem své doby.²¹ Proti chudobě se *bojovalo* v novozákonní době *almužnictvím*, které přešlo i do prvokřesťanské církve jako náboženská povinnost (Sk 6,1-6; Ř 12,13; 15,26, Ga 2,10). Termín chudí dostává v Novém zákoně náboženský přízvuk. Jde o ty, kteří jsou odříznuti nejen od dobrodiní kultury, ale také od hlubšího poznání Písma, jež zůstává výhradou studovaných. Tito duchovní chudí nebyli schopni pochopit složité nauky zákoníků.²²

Zdůraznění duchovní chudoby však nesmí vést k přehlížení ceny skutečné chudoby, pokud je tato vnitřní chudoba znamením a prostředkem odříkání. Je něčím

¹⁸ Srov. Tamtéž, s. 34.

¹⁹ Srov. RADERMAKERS, J. *Chudí*, in: Slovník biblické teologie, LÉON-DUFOUR, X., Křesťanská akademie, Velehrad, 1991, s. 142.

²⁰ Srov. NOVOTNÝ, A. *Biblický slovník*, s. 249.

²¹ Srov. DEBERGÉ, P. *Peníze v Bibli*, s. 52.

²² Srov. NOVOTNÝ, A. *Biblický slovník*, s. 249.

kladným jen v takové míře, v jakou vede člověka k synovské důvěře v Boha spolu s touhou následovat Ježíše.²³

I když v Novém zákoně nalezneme texty vyzdvihující dobrovolnou chudobu, tak se většinou týkají Ježíšových učedníků, kteří si nemají *brát na cestu ani zlata, ani stříbra* (Mt 10,9; Sk 3,6), nebo chudoby ve smyslu plynoucí z pronásledování. Přesto jde o stav, který nelze přikrášlovat a opomínat nedůstojnost lidí v bídě. Od doby proroků až po Ježíše se Písmo velmi intenzivně zabývá utrpením chudých a zjevuje jeho smysl. A zde se vynořuje povinnost bohatých, aby chudé přijali, neboť ve službě chudých se uskutečňuje služba samotnému Kristu (srov. Mt 25,34-46). „A pokud by bohatý zavřel dveře před bratrem v nouzi, jak v něm může přebývat láska Boží? (srov. 1 J 3,17).“²⁴

2 Konkrétní místa v listě Jakubově

2.1 Bratr v nízkém postavení (Jak 1,9-11)

Již v první kapitole tohoto listu se ve verších 9-11 dočítáme: „Bratr v nízkém postavení ať s chloubou myslí na své vyvýšení a bohatý ať myslí na své ponížení – vždyť pomine jako květ trávy: vzejde slunce a svým žářem spálí trávu, květ opadne a jeho krása zajde. Tak i boháč se vším svým shonem vezme za své.“

Už první slovní spojení nabízí otázku. Jde jen o chudého bratra v socio-ekonomickém smyslu? Je sociální postavení křesťana důvod k radosti? A pokud je toto postavení nízké, není důvod k radosti?²⁵ Přídavné jméno *ταπεινός* se vztahuje k dalším významům jako *pokorný, neznámý*²⁶. Tím se podtrhuje fakt, že tito bratři v nízkém postavení jsou v protikladu k bohatým, kteří oplývají mocí a obecnou známostí. Nemusí proto jít pouze o chudobu v sociálním smyslu, ale spíše tento pojem poukazuje na aspekt náboženský.²⁷ Tak si čtenář může udělat obrázek o sociální realitě raně-křesťanského společenství, kde důstojnost chudých nebyla odvozována od sociálního postavení.²⁸ Exegeti se odkazují k textům Starého zákona i na jiná místa

²³ Srov. RADERMAKERS, J. *Chudí*, s. 144.

²⁴ Tamtéž.

²⁵ Srov. KOVÁŘ, F. *Výklad listu Jakubova*, s. 16.

²⁶ Ladislav Tichý ve svém slovníku novozákonní řečtiny ještě uvádí u přídavného jména *ταπεινός* významy: nízký, nevýznamný, nepatrný, ponížený, skromný, sklíčený. In: TICHÝ, L. *Slovník novozákonní řečtiny*, s. 169.

²⁷ Srov. MUSSNER, F. *Der Jakobusbrief*, s. 73-74; k významu *pokorný* se kloní i Július Pavelčík v nepublikované přednášce *K bohatým v Jakubovom liste*, České Budějovice 2013. Přepis přednášky je uložen u autora.

²⁸ Srov. TRSTENSKÝ, F. *Komentár k Jakubovu listu*, s. 74. Stojí také za zmínku, že český biblista František Novák považuje ty bohaté za Židy, což může být poplatné době vzniku exegeze (1905), ale

Nového zákona, aby vyprecizovali to, že glanc a záře bohatství stejně spěje k zániku, stejně jako celý svět.²⁹ Intence většiny komentářů opakují základní výzvu: chudí (pokorní) se mají radovat ze svého postavení, neboť jsou Bohem vyvolení (Jak 2,5), a bohatí by měli pamatovat na pomíjivost bohatství (zmínka o usychání trávy je citát i Iz 40,7-8³⁰). Výtky bohatým jsou součástí převzaté *parennetické*³¹ tradice.³² Jako zaznívá např. v *Mariině chvalozpěvu* v Lukášově evangeliu: „vladaře svrhl z trůnu a ponížené povýšil“ (Lk 1,52). Za termínem „povýšil“ se skrývá *soteriologický* význam „postavení“ jako vyvýšení před Bohem. Autor tak chce *parenezi* v těchto verších ukázat na zkušenost s diskriminací v jakubovské církvi.³³

V kontextu toho, co jsme si řekli v kapitole o bohatých a chudých v biblické tradici, je důležité zmínit, že bohatství nemusí být vždy požehnaní, ale může vést k tomu, že tito zámožní a zaopatření lidé zapomenou na pomíjivost bohatství. A pokorní (ponížení bratři) zapomenou na to, že zrovna oni jsou vyvolení Bohem. Tak se poučení v těchto verších (1,9-11) stává výzvou oběma skupinám.³⁴

Nabízí se také úvaha, že i chudoba může odvádět pozornost člověka od Boha a přeceňovat bohatství, majetek a určitý způsob zaopatření. K tomu může poselství těchto tří veršů přispět tím, že zdůrazňuje paradox křesťanského pohledu na člověka: bohatství v očích světa je pomíjivá hodnota, ale pokorným (chudým v duchu) patří důstojnost.

2.2 Pravá a čistá zbožnost (Jak 1,27)

Poslední verše první kapitoly se zabývají pravou a čistou zbožností. Dočítáme se zde, že: „Pravá a čistá zbožnost před Bohem a Otcem znamená pamatovat na vdovy a sirotky v jejich soužení a chránit se před poskvrnou světa (Jak 1,27).“

nic nenasvědčuje, že by autor napětí ve sboru připisoval bohatým Židům. Srov. NOVÁK, F. *List sv. Jakuba*, s. 20.

²⁹ Srov. KNOCH, O. *Brief des Apostels Jakobus*, s. 31-33; srov. HOPPE, R. *List Jakubův*, s. 27-31.

³⁰ „Tráva usychá, květ vadne, zavane-li na něj vítr Hospodinův. Věru, lid je pouhá tráva. Tráva usychá, květ vadne, ale slovo Boha našeho je stále navěky.“

³¹ Z řečtiny „**pareneze**“ - povzbuzení, domluva, varování, termín z antické tradice rétoriky pro tzv. řeči poradní; posléze křesťanský termín pro kázání, nabádání ke správnému jednání a životu. RENTORF, R. *Hebrejská bible a dějiny*, s. 374.

³² Srov. Tamtéž; srov. SOUČEK, J. B. *Dělná víra a živá naděje*, s. 26.

³³ Srov. HOPPE, R. *Arm und reich im Jakobusbrief*, s. 107.

³⁴ Srov. MRÁZEK, J. *Bláznovství víry podle Jakuba*, s. 23.

Už slovo *zbožnost* v tomto verši nabízí různé překlady³⁵. Další otázkou je přídavné jméno *čistá*. Může jít o starozákonní čisté a nečisté kultické jednání? Proroci silně kritizovali podhodnocení sociálních povinností ve srovnání s kultickými předpisy (srov. Iz 1,10-27; Am 5,21-26; Oz 6,6). Jestli je však za tímto veršem odkaz na kultické rozlišování, je nejisté.³⁶

Zaměříme se však nejprve na objekt křesťanské starosti. *Vdovy a sirotci*, to zní jako „známá píseň“ ze sociálního étosu Starého zákona. Jsou to ti nejvíce ohroženi, chybí jim ochrana a péče manžela, otce. Jsou možná nevděčnými příjemci milosrdenství. Přesto poukazem na tuto skupinu ohrožených. Jakub posiluje argument pravého kultu, který klade větší důraz na vnitřní vztah víry, než na vnější a viditelné oběti, obřady, modlitby.³⁷ Vdovy a sirotky lze také vnímat jako zástupný symbol všech těch, kteří potřebují pomoc.³⁸ Jakub tak připomíná starozákonního proroka Ámose, sociálního kritika, a tímto veršem navazuje na příkaz ovládnutí jazyka (1,26), kde je právě *zbožnost* vázána na sebekontrolu toho, co člověk říká.³⁹

Pamatovat na tuto skupinu potřebných, tedy *navštěvovat je*⁴⁰, znamená, že s nimi vstupujeme do osobního vztahu. Nejde o profesionální odstup sociálního pracovníka, ale o osobní angažovanost a o ochotu dát do této starosti svoji celou osobnost. A nemusí jít pouze o pomoc materiální a finanční, ale hlavně podporu v projevu opravdového zájmu.⁴¹

Lze tento verš vyložit jako denunciaci sociální nespravedlnosti? V historii se o to pokusil František Kovář, který svůj výklad listu Jakubova vydal v roce 1954⁴², kde vychází z tvrzení, že *vdovy a sirotci* jsou zástupným symbolem všech potřebných a utlačovaných, a křesťané by se měli zasazovat o sociální spravedlnost. Tím by se spolupodíleli na přestavbě společnosti v řád sociálně spravedlivý a mírový.⁴³ Pokud vezmeme v úvahu, že autor v těchto pohnutých letech českých dějin učil na Karlově

³⁵ Mrázek překládá pojem *θησκεία* jako náboženství. Srov. Tamtéž, s. 40. Souček naopak používá pojem *pobožnost*. Srov. SOUČEK, J. B. *Dělná víra a živá naděje*, s. 37-39. Schrage používá pojem *bohoslužba* (Gottesdienst). Srov. SCHRAGE, W. *Der Jakobusbrief*, s. 21.

³⁶ Srov. MUSSNER, F.: *Der Jakobusbrief*, s. 113-114.

³⁷ Srov. MRÁZEK, J. *Bláznovství víry podle Jakuba*, s. 40; Srov. SOUČEK, J. B. *Dělná víra a živá naděje*, s. 37-39; srov. STUHL, E. *Jakobusbrief, 1.-3. Johannesbrief*, s. 15; srov. NOVÁK, F. *List sv. Jakuba*, s. 31.

³⁸ Srov. KNOCH, O. *Der Brief des Apostels Jakobus*, s. 50.

³⁹ Srov. TRSTENSKÝ, F. *Komentár k Jakobovmu listu*, s. 82.

⁴⁰ Takto překládá Josef Souček, srov. SOUČEK, J. B. *Dělná víra a živá naděje*, s. 37.

⁴¹ Srov. Tamtéž.

⁴² Zjištěno z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Franti%C5%A1ek_Kov%C3%A1r.

⁴³ Srov. KOVÁŘ, F. *Výklad listu Jakubova*, s. 29.

univerzitě, lze tvrdit, že tento výklad silně podléhá dobovým tendencím a vkládá do exegeze závěry, které nelze s jistotou zastávat.

Tento verš (1,27) je také odkazem na Jakubem reprezentované helenistické židokřesťanství a jeho prorockou tradici. V tomto místě také potvrzuje prioritu mravní a sociální dimenze ve svém teologickém stylu uvažování.⁴⁴

Na závěr se zastavme u spojení „chránit je (vdovy a sirotky) od poskvrny světa“. Jde o askezi, popírání dober tohoto světa a kultivaci vnitřního bohatého duchovního života křesťana? Nejspíše jde Jakubovi o to, aby křesťan nebyl spoután mocnostmi tohoto světa. V kontextu této epištoly (verše 2,1-4; 4,4) můžeme vidět určitý odstup od neukázněných pudů a sobeckých tužeb, speciálně od sloužení majetku.⁴⁵ Můžeme tak vnímat význam této pobídky i tak, že nejde o to, aby křesťan sám sebe chránil před světem, ale svoji starost zaměřil na „vdovy a sirotky“, tedy ty, co se většinou sami chránit nemohou. Varuje současně před neomezenou otevřeností světu a nabízí spíše náklonnost ke světu těch, co trpí nouzí. Tak se křesťané stávají, ve své starosti o bližní, pravou bohoslužbou všedního světa.⁴⁶

2.3 Muž se zlatým prstenem a chudák (Jak 2,2-7)

Celá druhá kapitola tohoto listu je prosycena sociálním napětím v křesťanské obci. Jakub se v tomto sociálním konfliktu dostává bezprostředně k tématu víry v Ježíše Krista, která se odráží v jednání k bohatým a k chudým.⁴⁷ Ačkoliv se budeme zabývat teprve verši 2-7 této kapitoly, přesto první verš definuje první čtyři verše velmi pregnantně. Víra v Ježíše Krista je prostě neslučitelná s kultem osobnosti, který odlišuje lidi na okraji od ctihodných bohatých spolubratrů.⁴⁸

Ve verších 2-7 se dočítáme: „Do vašeho shromáždění přijde třeba muž se zlatým prstenem a v nádherném oděvu. Přijde také chudák v ošumělých šatech. A vy věnujete svou pozornost tomu v nádherném oděvu a řeknete mu: „Posaď se na tomto čestném místě“, kdežto chudému řeknete: „Ty postůj támhle, nebo si sedni na zem.“ Neděláte tím mezi sebou rozdíly a nestali se z vás soudci, kteří posuzují nesprávně? Poslyšte moji milovaní bratři: Cožpak Bůh nevyvolil chudáky tohoto světa, aby byli bohatí ve víře a stali se svědky království, jež zaslíbil těm, kdo ho milují? Vy jste však ponížili

⁴⁴ Srov. SCHRAGE, W. *Der Jakobusbrief*, s. 24.

⁴⁵ Srov. SOUČEK, J. B. *Dělná víra a živá naděje*, s. 39.

⁴⁶ Srov. SCHRAGE, W. *Der Jakobusbrief*, s. 25.

⁴⁷ Srov. HOPPE, R. *Arm und reich im Jakobusbrief*, s. 108.

⁴⁸ Srov. RUCKSTUHL, E. *Jakobusbrief, 1.-3. Johannesbrief*, s. 16.

chudého. Cožpak vás bohatí neutiskují? Nevláčejí vás před soudy? Nemluví právě oni s pohrdáním o slavném jménu, které nad vámi bylo vysloveno?“

Autor použil pro označení *shromáždění* pojem συναγωγή (2,2), který se používá pro označení židovského místa pro setkávání (synagoga), i když na jiném místě používá termín *ekklésia*. Mohlo jít o odkaz na skutečnost, že v té době nebyla křesťanská církev zcela oddělena od židovské synagogy.⁴⁹ Druhý moment můžeme vidět v kontextu synagogální praxe, kde se většinou stálo nebo sedělo na zemi, ale byli i prominentní místa v přední části synagogy k sezení, které byly obsazovány farizeji a zákoníky (srov. Mt 23,6).⁵⁰ Tato diference, k tomu zdůrazněna rozdílným umístěním v prostoru, umocňuje chudobu těchto křesťanů ještě tím, že přidává popis ošacení (ošumělé šaty), a tak podtrhuje rozdílný sociální status obou skupin.⁵¹

Dále *muž se zlatým prstenem* (ἀνὴρ χρυσοδακτύλιος) je pojmenování, které lze také doslovně přeložit „muž zlatých-prstenů“, tedy někdo, kdo má několik zlatých prstenů a své bohatství dává najevo.⁵² Jde o konkrétní případ, který se v obci udál nebo děje často? Jakub tímto příkladem nejspíše nepopisuje přesně konkrétní situaci, ale toto vylíčení události patří ke stylu, který chce jasně ukázat na obecné věci. Je však velmi pravděpodobné, že fenomén podobných nešvarů nebyl adresátů dopisu neznám.⁵³

A jde o členy obce nebo o náhodné hosty? Anonymita těchto dvou osob nabízí odpověď, že jde o nekřesťany. Křesťanská obec přichází do styku s nevěřícími, ale tito dva se nedostávají do středu pozornosti, ale spíše je poukázáno na **chování obce**.⁵⁴ Někteří autoři se však přiklánějí k verzi, že zde měl Jakub na mysli členy obce, neboť ve čtvrtém verši této kapitoly zaznívá: „Neděláte **mezi sebou** rozdíly a nestali se z vás soudci...“. Což jasně poukazuje na členy sboru.⁵⁵

V pátém verši Jakub již generalizuje stav věci a *zapřísahá* své čtenáře, aby si uvědomili, že takové jednání znamená pravý opak toho, co činí a zamýšlí Bůh, který si právě *chudé* vyvolil. Termín „vyvolení“ je důležitý pojem biblické tradice (1 K 1,26-31; Mt 5,3), ve které se zračí suverenita a svobodná volba boží milosti.⁵⁶ Jakub zde, stejně jako ve verších 1,9-11, zmiňuje *soteriologický* výrok. Chudí jsou ti, kteří jsou za

⁴⁹ Srov. TRESTENSKÝ, F. *Komentár k Jakobovmu listu*, s. 85.

⁵⁰ Srov. KOVÁŘ, F. *Výklad listu Jakobova*, s. 33.

⁵¹ Srov. HOPPE, R. *Arm und reich im Jakobusbrief*, s. 109.

⁵² Srov. MRÁZEK, J. *Bláznovství víry podle Jakuba*, s. 44.

⁵³ Srov. MUSSNER, F. *Der Jakobusbrief*, s. 116-117; srov. HOPPE, R. *List Jakobův*, s. 46; srov. SOUČEK, J. B. *Dělná víra a živá naděje*, s. 42, srov. SCHRAGE, W. *Der Jakobusbrief*, s. 26.

⁵⁴ Srov. HOPPE, R. *List Jakobův*, s. 46

⁵⁵ Srov. SOUČEK, J. B. *Dělná víra a živá naděje*, s. 42.

⁵⁶ Srov. MUSSNER, F.: *Der Jakobusbrief*, s. 119-120.

chudé považováni světem, jsou deklasováni ve společnosti.⁵⁷ Ale chudí se stávají v oblasti víry bohatí. Víra tak dokáže odhalit duchovní, pravé a zůstávající bohatství.⁵⁸ Ačkoliv se může zdát, že chudí jsou bohatí vírou, protože již nic jiného nemají⁵⁹, přesto jim tato víra dává tušit skutečnou důstojnost, která je založena na něčem jiném, než jsou zlaté prsteny a přední místa v shromážděních. Vždyť Bůh nehledí na vnější věci, ale dívá se do srdce.⁶⁰ Jen Bůh tak rozhoduje o tom, kdo je skutečně bohatý.⁶¹

V dvou následujících verších (2,6-7) přichází výtka spojená s třemi otázkami, které před oči čtenářů přivádí fakt, že jsou bohatými utiskováni⁶² (2,6a) a tím, že je dáována přednost právě těmto bohatým lidem, ponižují chudáky. Tím Jakub adresáty současně ztotožňuje s chudými a dovádí je odkazem na praxi (*utiskování, vláčení před soudy, mluvení pohrdavě o slavném jménu*) k poznání tohoto rozporu.⁶³

Vláčení před soudy nemusí znamenat již trestní řízení, ale spíše šlo o vymáhání dluhů žalobou nebo exekucí, které byly již v té době díky Římské říši dobře zařízeny. Což by lépe zapadalo do obsahu textu, kde vystupují chudí a bohatí.⁶⁴ V odkazu na pohrdavé mluvení o *pěkném* jménu (τὸ καλὸν ὄνομα) se nabízí otázka, zda již jde o bohaté křesťany nebo bohaté nevěrce (jinověrce)? Komentáře poukazují na to, že šlo o jméno *Ježíš*, které bylo na člověka svoláváno při křtu.⁶⁵ Šlo tedy o odkaz na kultickou záležitost, která se stala „posměškem“ bohatých (pohanů), kteří tak také uráželi hlavně ty, kteří v toto jméno uvěřili. Sociální rozdíl tak vytvořil pocit neúcty nejen k osobám chudým, ale také k jejich náboženství. Autor tak možná chudé křesťany varuje před vnucováním své víry takto založeným boháčům.⁶⁶

2.4 Bez šatů a bez jídla (Jak 2,15-16)

Následující verše názorně zdůrazňují otázku, která je v předcházejícím verši položena, a to, jak vlastně může být víra bez skutků platná. Ve verších 2,15-16 čteme: „Kdyby některý bratr nebo sestra byli bez šatů a neměli jídlo ani na den, a někdo z vás by jim

⁵⁷ Srov. HOPPE, R. *Arm und reich im Jakobusbrief*, s. 110; srov. HOPPE, R. *List Jakubův*, s. 47; srov. SCHRAGE, W. *Der Jakobusbrief*, s. 27.

⁵⁸ Srov. MUSSNER, F. *Der Jakobusbrief*, s. 120.

⁵⁹ Srov. MRÁZEK, J. *Bláznovství víry podle Jakuba*, s. 47.

⁶⁰ Srov. KNOCH, O. *Der Brief des Apostels Jakobus*, s. 52.

⁶¹ Srov. PAVELČÍK, J. *K bohatým v Jakobovom liste*, nepublikovaná přednáška.

⁶² Nešlo o pronásledování rané církve, ale spíše o vykořisťování a útlak v kontextu sociální nespravedlnosti. Srov. TRSTENSKÝ, F. *Komentár k Jakobovmu listu*, s. 86.

⁶³ Srov. HOPPE, R. *List Jakubův*, s. 51.

⁶⁴ Srov. SOUČEK, J. B. *Dělná víra a živá naděje*, s. 44.

⁶⁵ Srov. MRÁZEK, J. *Bláznovství víry podle Jakuba*, s. 47; srov. HOPPE, R. *List Jakubův*, s. 51; srov. MUSSNER, F. *Der Jakobusbrief*, s. 123; srov. SCHRAGE, W. *Der Jakobusbrief*, s. 28.

⁶⁶ Srov. HOPPE, R. *List Jakubův*, s. 51; srov. TRSTENSKÝ, F. *Komentár k Jakobovmu listu*, s. 86.

řekl: „Bud'te s Bohem – ať vám není zima a nemáte hlad“, ale nedali byste jim, co potřebují pro své tělo, co by to bylo platné?“

Je jasné, že těmi, na které se Jakub obrací, jsou ti, kteří si zakládají na své víře, ale neosvědčují ji svými skutky⁶⁷. V první větě načrtne situaci: *kdyby nějaký bratr či sestra byli bez šatů* (γυμνοί doslova nazí⁶⁸) *a neměli co jíst*. Opět si zde autor pomáhá příkladem z denního života (srov. Jak 2,2), ale tentokrát jde o sociální nouzi a nejen „pohrdavé jednání vůči chudým“. Toto podobenství nepotřebuje dlouhé výklady, neboť je dostatečně srozumitelné, domnívá se Franz Mussner.⁶⁹ To, co je shledáno jako „neplatné“ je víra těch, kdo jsou požádáni o pomoc a jejich odpověď je ono známé židovské „šalom“ (v textu: ὑπάγετε ἐν εἰρήνῃ - jděte v pokoji), jakoby zapomněli na fakt, že tento hebrejský pojem v sobě nese i význam požehnání od Boha ve smyslu prosperity i ve věcech materiálních, v otázce zdraví a zaopatření rodiny. Tak se tato odpověď stává skoro ironií ze strany těch, jež reagují tímto způsobem.⁷⁰ V této sociální situaci nepomohou jen slova soucitu, popřání „pokoje-míru“ a rychlého rozloučení, ale konkrétní skutek lásky.⁷¹

Při výkladu těchto veršů se v komentářích odkazuje i na starozákonní knihu Přísloví (3,27-28)⁷² či na novozákonní podobenství o posledním soudu (srov. Mt 25,31-46), kde je praktická pomoc (aktivita) nadřazena zbožným projevům soucitu.⁷³ Víra, o které zde Jakub mluví, je pouhou proklamací (*když někdo říká, že má víru*, Jak 2,14). Neznamená to však, že ji opravdu dotyčný má. Jde o víru bezmocnou!⁷⁴ Následující verš 2,17 tuto víru jasně definuje **jako mrtvou**.

Skutky, o kterých mluví Jakub, nejsou skutky kultické povahy předepsané zákonem (obřízku, posty, dietetické předpisy), nýbrž činy solidarity a osobního zájmu o bratry a sestry. Jde tu o sociální rozměr víry, který je představen na pozadí bídy v pozdním starověku a aroganci a bezohlednosti boháčů. Tyto nešvary se nevyhnuly ani rano-křesťanským sborům.

⁶⁷ Srov. SOUČEK, J. B. *Dělná víra a živá naděje*, s. 49.

⁶⁸ Zde poznamenává Trstenský, že jde o hyperbolické vyjádření, které má poukázat na ubohé životní podmínky. Srov. TRESTENSKÝ, F. *Komentár k Jakobovmu listu*, s. 86; srov. MRÁZEK, J. *Bláznovství víry podle Jakuba*, s. 54.

⁶⁹ Srov. MUSSNER, F. *Der Jakobusbrief*, s. 131.

⁷⁰ Srov. TRSTENSKÝ, F. *Komentár k Jakobovmu listu*, s. 90.

⁷¹ Srov. KOVÁŘ, F. *Výklad listu Jakubova*, s. 42.

⁷² „Neodpírej dobrodiní těm, kteří je potřebují, je-li v tvé moci je prokázat. Neříkej svému bližnímu: „Jdi a přijď zase a dám ti to zítra“, když to máš s sebou.“

⁷³ Nejde o polemiku proti frázím používaným při pomazání, nebo proti způsobu zbožnosti, která se projevovala i slovy. Ale také je tím naznačeno, že jen přátelské a dobrosrdečné řeči nestačí. Srov. SCHRAGE, W. *Der Jakobusbrief*, s. 31.

⁷⁴ Srov. MRÁZEK, J. *Bláznovství víry podle Jakuba*, s. 56.

Víra sama o sobě, zakřivená pouze do sebe, není vírou, neboť není účinná ani plodná. Je vlastně hříchem a pokrytectvím.⁷⁵

2.5 Nesnižujte jeden druhého (Jak 4,11)

Dalším místem, kde se text vyjadřuje k sociální tematice, je verš 4,11: „Bratři, nesnižujte jeden druhého. Kdo snižuje nebo odsuzuje bratra, snižuje a odsuzuje zákon. Jestliže však odsuzuješ zákon, neplníš zákon, nýbrž se stavíš nad něj jako soudce“.

Celá čtvrtá kapitola této epištoly se věnuje problémům v křesťanské komunitě. Jde především o sváry mezi členy sboru. Jakub již potřetí varuje před nesprávným používáním řeči (nejprve 1,19-27, a poté 3,1-12). Sloveso, které používá καταλαλεω, lze doslovně přeložit jako *mluvit proti někomu*.⁷⁶ Lze překládat také ve smyslu: očeřňovat, shazovat, urážet, pomlouvat.⁷⁷ Ve Starém zákoně se dalo mluvit o reptání Izraelitů proti Bohu (např. Nu 21,5). Pomlouvání mezi lidmi bylo přísně odsuzováno jak ve Starém zákoně (srov. Lv 19,16; Pš 20,13; Mdr 1,11), tak také v novozákonních spisech (srov. Ř 1,30; 2K 12,20; 1 Pt 2,1.3,16).⁷⁸ Jakub zde nejprve zmíní zákaz *odsuzování* a ve verši 4,12 končí ironickou otázkou zaměřenou na toho, kdo odsuzuje⁷⁹. Rabínské židovstvo vnímalo odsuzování jako popírání Boha, a například v Závěti dvanácti patriarchů je duch nenávisti vnímám stejně jako odsuzování, které se protiví Božímu zákonu.⁸⁰ Tento zákon je, v pojetí verše 4,11, vnímán jako celý Mojžíšův zákonem, který je normovaný láskou k bližnímu a milosrdenstvím. Koch výklad tohoto verše trefně definuje: „Kdo hledí na svého bratra bez lásky a proti němu mluví s pocitem vlastní spravedlnosti, jedná zcela proti Boží vůli a staví se proti „základnímu Božímu zákonu“ (srov. Lv 19,15-18).⁸¹ Pavelčík ve svém článku *Dokonalý zákon slobody (Jak 1,25)*⁸² považuje tento verš za klíčový ve smyslu pochopení pojmu *zákon* v listu Jakubově. Přestoupení zákona v jedné jeho části (srov. Jak 2,10), v tomto verši konkrétně tím, že *osočujeme bratra*, je současně proviněním

⁷⁵ Srov. Tamtéž.

⁷⁶ Srov. TRSTENSKÝ, F. *Komentár k Jakobovmu listu*, s. 107; Srov. SOUČEK, J. B. *Dělná víra a živá naděje*, s. 70.

⁷⁷ Srov. MRÁZEK, J. *Bláznovství víry podle Jakuba*, s. 90; srov. KOVÁŘ, F. *Výklad listu Jakubova*, s. 65.

⁷⁸ Srov. MUSSNER, F. *Der Jakobusbrief*, s. 187; srov. SCHRAGE, W. *Der Jakobusbrief*, s. 47.

⁷⁹ „Ale kdo jsi ty, že odsuzuješ bližního?“ (Jak 4,12c).

⁸⁰ Srov. HOPPE, R. *List Jakubův*, s. 85.

⁸¹ KNOCH, O. *Der Brief des Apostels Jakobus*, s. 91.

⁸² PAVELČÍK, J. *Dokonalý zákon slobody (Jak 1,25)*, in: *Studia Biblica Slovaca*, ročník 3, číslo 2, 2011.

se proti Bohu, jenž je jediným Zákonodárcem.⁸³ Kdo tedy soudí bližního, předjímá fakticky Boží soud, kterým bude sám souzen (srov. Mt 7,1; 1K 4,5).⁸⁴

Tato pasáž dává Jakobovi možnost kriticky posoudit situaci ve společenství. Posuzování vnáší do komunity nepokoj, rozdělení a je protikladem lásky k bližnímu. Autor zde nezakazuje upozornit na nesprávné jednání druhého, ale odsuzuje urážlivé a očerňující řeči.⁸⁵

I když se může zdát, že předkládaný verš nepatří do skupiny výroků, které mají co dočinění se sociálními motivy, přesto je v kontextu patrné, že nesprávné užívání řeči může stát za hlubokými konflikty v komunitě (skupině), která sdílí společnou víru. Nemusí jít jen o problém chudých a bohatých (majetku), ale o vzájemné posuzování, pomlouvání a očerňování, které se protíví jedinému Soudci, a tím je Bůh. Tím se teologický motiv stává sociální záležitostí, neboť může silně ovlivnit situaci v křesťanské komunitě.

2.6 Bláhové plánování podnikatelů (Jak 4,13-17)

V napětí mezi chudými a bohatými, které vytváří určité sociální rozdělení, vidí Jakob rozhodující nebezpečí pro identitu a stabilitu společenství. Problém jednoty v Jakobově pojetí je však komplexní.⁸⁶ Příjemci tohoto listu se skládají z různých sociálních vrstev. Jednak jsou tu chudí, kteří jsou ubezpečováni o obzvláštní Boží podpoře, neboť musí trpět kvůli sociální úrovni svého života. Na druhé straně jsou tu zámožní, kteří se věnují obchodu, a jejich socio-ekonomické zázemí můžeme spíše odhadovat.⁸⁷ Proto i následující verše jsou součástí sociální tematiky, neboť jednání těchto „podnikatelů“ má vliv na identitu a stabilitu křesťanské obce. V jejich životním postoji vnímá autor listu nebezpečí pro sbor, pro který je epištola napsána.⁸⁸

Tyto verše (4,13-17) navazují tematicky na verše 1,9-11; 2,1-13; 4,4 a jsou jistým „prologem“ k oddílu 5,1-6. V těchto verších (4,13-17) se praví: „A nyní vy, kteří říkáte: „Dnes nebo zítra půjdeme do toho a toho města, zůstaneme tam rok, budeme obchodovat a vydělávat“ – vy přece nevíte, co bude zítra! Co je váš život? Jste jako pára, která se na okamžik ukáže a potom zmizí! Raději byste měli říkat: „Bude-li Pán

⁸³ Srov. PAVELČÍK, J. *Dokonalý zákon slobody (Jak 1,25)*, s. 213; srov. RUCKSTUHL, E. *Jakobusbrief, 1.-3. Johannesbrief*, s. 26.

⁸⁴ Srov. SCHRAGE, W. *Der Jakobusbrief*, s. 47.

⁸⁵ Srov. TRSTENSKÝ, F. *Komentár k Jakobovmu listu*, s. 107.

⁸⁶ Srov. HOPPE, R. *Arm und reich im Jakobusbrief*, s. 111.

⁸⁷ Srov. HOPPE, R. *List Jakubův*, s. 88.

⁸⁸ Srov. HOPPE, R. *Arm und reich im Jakobusbrief*, s. 112.

chtít, budeme naživu a uděláme to nebo ono. Vy se však vychloubáte a chvástáte. Každá taková chlouba je zlá. Kdo ví, co je činit dobré, a nečiní, má hřích.“

Adresáty této výzvy jsou zámožní věřící, i když chybí oslovení „bratři moji“, neboť ve verši 4,15 jim doporučuje, aby se více spoléhali na Pána⁸⁹ než na své vlastní síly a plány. Toto doporučení, aby člověk své plánování budoucnosti vnímal s podmínkou (bude-li Pán chtít) má také řadu paralel mimo biblické prameny. Mohlo jít o magické sousloví, které mělo jednotlivce uchránit od závisti bohů a naklonit si jejich přízeň.⁹⁰ Lze tedy tvrdit, že jde o jasné odsouzení podnikání, získávání majetku? Jsou všichni podnikatelé bláhovými lidmi, kteří spoléhají pouze na své schopnosti? Jakubův list odsuzuje chování člověka, jenž vnímá sebe samého jako měřítko mravnosti a zapomíná, že život závisí na Bohu.⁹¹ Není tedy potřeba, aby člověk při každém popisu věcí, které hodlá učinit (je antropologickou konstantou, že je člověk orientován do budoucna), dodal: *dá li Pán*. Spíše jde o pocit důležitosti a nezávislosti na Bohu v kontextu dostatečného majetku, který tento pocit může silně přiživovat.⁹²

Tito lidé především nepočítají s Bohem, který stojí a předchází jejich život, jejich snažení, a může cestu těchto pošetilců kdykoliv usměrnit. Jejich život je jako kouř, jenž se objeví a zmizí.⁹³ Obsahově se tyto verše dotýkají podobenství v Lukášově evangeliu (Lk 12,16-21), kde si boháč plánuje, co udělá se svým majetkem a je shledán *bláznem*, jehož duši se nečekaně vyžádá sám Bůh. Čímž je relativizován pocit zajištění a hmotné jistoty.⁹⁴ Také však autor nechce poukázat na deziluzi a rezignaci, že vše je dáno Bohem a člověk s tím nic neudělá. Ne skeptickou flegmaticnost, ale důvěru v Boha míní Jakub doporučit.⁹⁵

V posledním verši 4,17, který nejspíše Jakub převzal ze starší tradice⁹⁶, vyslovuje obecně platné pravidlo, jež zavírá dveře všem vytáčkám a výmluvám těch, co nic zlého neudělali“. V kontextu tohoto sdělení jde o ty, co pro své plány zanedbávají potřeby

⁸⁹ Komentáře mluví o tzv. *Conditio Jacobaea* – Jakubova podmínka. Nacházejí se např. i v Pavlových listech (např. 1Kor 4,19;16,7) nebo také ve Skutcích apoštolských (18,21) či v listě Židům (6,3). Srov. TRSTENSKÝ, F. *Komentár k Jakobovmu listu*, s. 108; srov. HOPPE, R. *List Jakubův*, s. 90; srov. MRÁZEK, J. *Bláznovství víry podle Jakuba*, s. 94; srov. MUSSNER, F. *Der Jakobusbrief*, s. 191; srov. RUCKSTUHL, E.: *Jakobusbrief, 1.-3. Johannesbrief*, s. 27; srov. SCHRAGE, W. *Der Jakobusbrief*, s. 48.

⁹⁰ Srov. SOUČEK, J. B. *Dělná víra a živá naděje*, s. 71-72.

⁹¹ Srov. TRSTENSKÝ, F. *Komentár k Jakobovmu listu*, s. 108.

⁹² Srov. MRÁZEK, J. *Bláznovství víry podle Jakuba*, s. 94; srov. SOUČEK, J. B. *Dělná víra a živá naděje*, s. 72.

⁹³ Srov. RUCKSTUHL, E. *Jakobusbrief, 1.-3. Johannesbrief*, s. 27.

⁹⁴ Srov. HOPPE, R. *Arm und reich im Jakobusbrief*, s. 112; srov. SOUČEK, J. B. *Dělná víra a živá naděje*, s. 72.

⁹⁵ Srov. SCHRAGE, W. *Der Jakobusbrief*, s. 49.

⁹⁶ Srov. MUSSNER, F. *Der Jakobusbrief*, s. 192.

svých blízkých a jsou slepí vůči bídě svých bratří.⁹⁷ Bohatství, které lze definovat vždy jen ve srovnání s objemem majetku jiných, tak dostává nový rozměr. V případě, že člověk získal určité postavení (sociální kapitál) či majetek ve shodě s Boží vůlí, tak tím jeho zodpovědnost nekončí, ale začíná. Tato hodnota nesmí vést k pýše a veřejnému vychloubání, ale je výzvou a příležitostí konat dobro pro ty, co jsou na tom hůře a potřebují konkrétní pomoc.⁹⁸

2.7 Vykořisťování dělníků bohatými (Jak 5, 1-6)

Dostáváme se k místu, které je jedno z nejostřejších vyjádření v Novém zákoně proti bohatým.⁹⁹ Jakub bez zábran deklaruje svůj jasný postoj: „A nyní, vy boháči, plačte a naříkejte nad pohromami, které na vás přicházejí. Vaše bohatství shnilo, vaše šatstvo je moly rozežráno, vaše zlato a stříbro zrezavělo, a ten rez bude svědčit proti vám a stráví vaše tělo jako oheň. Nashromáždili jste si poklady – pro konec dnů. Hle, mzda dělníků, kteří žali vaše pole, a vy jste jim ji upřeli, volá do nebes, a křik ženců pronikl ke sluchu Hospodina zástupů. Žili jste rozmařile a hýřili jste na zemi, vykrmili jste se – pro den porážky! Odsoudili jste a zahubili jste spravedlivého; a on se proti vám nestaví.“ (5,1-6)

Autor zde opět uvádí slovní spojení „a nyní vy“ (ἄγε νῦν, stejně jako v 4,13), které předznamenává temperamentní vyjádření k adresátům. Obsahově však navazuje svým *spiláním* bohatým na verše 1,9-11.¹⁰⁰ Jde ale o stejné „podnikatele“ jako ve verších 4,13-17? U nich nacházíme určitou šanci na obrácení, ale v tomto případě slyšíme mnohé paralely s odsuzujícími výpověďmi starozákonních proroků (srov. Am 2,6-7; 4,1; 5,11; Mi 2,1-2; 3,1-4; 6,12; Jer 22,13-17).¹⁰¹ Tito lidé nejsou odsouzení jen proto, že mají majetek, ale protože hříšně zneužili svého majetku.¹⁰² Nebo mohlo jít o nadbytečný majetek, který tito bohatí nechali zchátrat, než aby jej poskytli potřebným.¹⁰³ Ve své kritice není Jakub sám. Nalézáme tvrdé vyjádření v evangeliu podle Lukáše: „Ale běda vám bohatým, vždyť vám se už potěšení dostalo. Běda vám, kdo jste nyní nasyceni, neboť budete hladovět“ (Lk 6,24-25).¹⁰⁴ Nebo naopak lze

⁹⁷ Srov. SOUČEK, J. B. *Dělná víra a živá naděje*, s. 72; srov. KOVÁŘ, F. *Výklad listu Jakubova*, s. 69.

⁹⁸ Srov. TRSTENSKÝ, F. *Komentár k Jakobovmu listu*, s. 109.

⁹⁹ Srov. PAVELČÍK, J. *K bohatým v Jakobovom liste*, České Budějovice, 2013.

¹⁰⁰ Srov. HOPPE, R. *Arm und reich im Jakobusbrief*, s. 115.

¹⁰¹ Srov. RUCKSTUHL, E. *Jakobusbrief, 1.-3. Johannesbrief*, s. 27; srov. SOUČEK, J. B. *Dělná víra a živá naděje*, s. 73.

¹⁰² Srov. TRSTENSKÝ, F. *Komentár k Jakobovmu listu*, s. 109.

¹⁰³ Srov. SOUČEK, J. B. *Dělná víra a živá naděje*, s. 74.

¹⁰⁴ Srov. HOPPE, R. *List Jakubův*, s. 92.

citovat místo v Matoušově evangeliu, kde evangelista pozitivně vyzývá: „Neukládejte si poklady na zemi, kde je ničí rez a kde je zloději vykopají a kradou. Ukládejte si poklady v nebi, kde je neničí mol ani rez a kde je zloději nevykopají a nekradou“ (Mt 6,19-20).¹⁰⁵ Ve zkoumaném textu se mluví o pomíjivosti (zkáze) konkrétních věcí, aby se bohatým připomnělo jejich asociální chování, které se velmi silně dotýkalo právě chudých. Vyjádření o „rezivění zlata a stříbra“ muselo zasáhnout jak adresáty, tak i znalce chemických procesů, neboť zlato ani stříbro nemůže rezivět. Tímto paradoxním vyjádřením však chtěl autor nejspíše podtrhnout fakt pomíjivosti pozemských majetků, které mohly majitelům přinášet určitou *efemérní jistotu*.¹⁰⁶ Jakub zde navazuje na tradované přísloví: „Nelituj peněz pro bratra a přítele, nenech je zničit rzí v úkrytu pod kamenem“ (Sir 29,10).¹⁰⁷

Ve verši 5,3 zaznívá zmínka o *konci dnů* (doslova ἐν ἑσχάταις ἡμέραις – v posledních dnech), která odkazuje na eschatologii. Trstenský nachází v tomto výrazu hlubší význam: „Hebrejské spojení *na konci dní* (*hajamím b-acharím*) se v ústech starozákonních proroků stalo označením definitivního soudu na konci věků, kdy Bůh zasáhne proti všem, kteří se dopouštějí nepravosti jakéhokoliv druhu. Jakubův list navazuje na tuto tradici a podobným slovníkem varuje před Božím soudem, přičemž používá ironii.“¹⁰⁸ Také se Trstenský v další části svého komentáře zmiňuje o jisté podobnosti určitých veršů u Jakuba s výpověďmi v knize Leviticus¹⁰⁹, ve které se kapitoly 17 – 26 označují jako „Zákon svatosti“, a v židovské tradici se 19. kapitola považovala za rozšířenější představu Desatera.¹¹⁰

Obžaloba těchto boháčů pokračuje konkrétněji ve 4. verši. V provinciích Římské říše patřila boháčům rozlehlá pole k pěstování. Najatí dělníci měli v čase žní dostávat svoji mzdu denně s naprostou pravidelností a měla být vyplacena ještě před západem slunce (Dt 24,15; Lv 19,13).¹¹¹ Autor zde pokračuje ve velmi vyostřeném smyslu pro sociální spravedlnost, která byla v tehdejší Izraeli silně vnímána. Zadržovaná mzda dělníků je stejná jako křičení

¹⁰⁵ Srov. TRSTENSKÝ, F. *Komentár k Jakobovmu listu*, s. 109.

¹⁰⁶ Srov. MRÁZEK, J. *Bláznovství víry podle Jakuba*, s. 99; srov. SOUČEK, J. B. *Dělná víra a živá naděje*, s. 74.

¹⁰⁷ Srov. MUSSNER, F. *Der Jakobusbrief*, s. 194.

¹⁰⁸ TRSTENSKÝ, F. *Komentár k Jakobovmu listu*, s. 109-110.

¹⁰⁹ Lv 19,12 / Jak 5,12; Lv 19,15 / Jak 2,1,9; Lv 19,16 / Jak 4,11; Lv 19,17 / Jak 5,20; Lv 19,18 / Jak 2,8;5,9.

¹¹⁰ Srov. TRSTENSKÝ, F. *Komentár k Jakobovmu listu*, s. 110.

¹¹¹ Srov. RUCKSTUHL, E. *Jakobusbrief, 1.-3. Johannesbrief*, s. 28; srov. SOUČEK, J. B. *Dělná víra a živá naděje*, s. 75; Srov. HOPPE, R. *Arm und reich im Jakobusbrief*, s. 113; srov. KOVÁŘ, F. *Výklad listu Jakubova*, s. 70; srov. SCHRAGE, W. *Der Jakobusbrief*, s. 51.

a volání samotných dělníků dožadující se Boží odplaty.¹¹² Tento křik, volání chudých a práva zbavených bude Bohem uslyšeno (srov. Dt 24,14; Sir 34,25-7; Ž 18,7).¹¹³

Rozmařilý a hýřivý styl života zmíněných boháčů má ironický konec – *porážku* (5,5). Autor si propůjčuje zemědělský obraz (stejně jako je čas žní), který je zde skoro „černým humorem“. Boháči a zbohatlíci se mají skvěle, stejně jako „prase vykrmováno ve chlévě“ jen proto, aby bylo v konečný den své existence poraženo.¹¹⁴ Den porážky (ἡμέρα σφαγῆς) není den, kdy bohatí zahubí chudé, ale spíše jde o odkaz ke dni, kdy proběhne soud nad bohatými. Souvislost lze vidět s veršem 5,3, ve kterém je zmínka o konci dnů.¹¹⁵ Také v kontextu různých míst Starého zákona (srov. Jer 12,3; Ž 37,13), kde se mluví o dni Hospodinově je patrné, že autor měl na mysli den velkého soudu, na kterém Bůh povede mimo jiné také při s bezbožnými a **asociálními** boháči.¹¹⁶

Výše jmenovaní boháči odsoudili a zavraždili *spravedlivého* (τὸν δίκαιον). Tímto výrokem, se tato obžaloba stává ještě dramatictější¹¹⁷. On se proti nim však nestaví (Jak 5,6). Kdo je v textu oním *spravedlivým*? Mrázek zastává ve svém komentáři názor, že tím *spravedlivým* je myšlen Ježíš¹¹⁸. Tento názor podkládá argumentem, že verš připomíná kolektivní vinu. V jakubovských sborech mohli určitě být takovíto boháči, kteří měli velmi špatnou platební morálku, ale je nepravděpodobné, že by všichni tito lidé byli vrahy. Autor listu má tedy před očima vlivné, kteří stáli za smrtí Ježíše. Pojem *spravedlivý* zároveň není symbolem všech nevinných, kterým se stalo bezpráví. Dále slovesa *odsoudili a zabili* připomínají svojí dikcí předpovědi utrpení Ježíše v evangeliu (srov. Mk 8,31; 9,30; 10,33). Také časové značení reakce na jejich jednání (*on se proti vám nestaví*) poukazuje, dle Mrázka, na osobu Vzkříšeného, neboť jiná zabitá osoba (osoby) by se již proti těmto viníkům ani stavět nemohli.¹¹⁹ Na druhou stranu nelze opomenout fakt, že Mrázek je s tímto názorem v odborné debatě v menšině. Jiní autoři naopak považují tento verš za vyjádření *určitého fenoménu* a nikoli za označení konkrétní osoby (Ježíš, apoštol Štěpán).¹²⁰ Postava

¹¹² Srov. MUSSNER, F. *Der Jakobusbrief*, s. 196; srov. HOPPE, R. *List Jakubův*, s. 93; srov. KOVÁŘ, F. *Výklad listu Jakubova*, s. 70.

¹¹³ Srov. RUCKSTUHL, E. *Jakobusbrief, 1.-3. Johannesbrief*, s. 28.

¹¹⁴ Srov. MRÁZEK, J. *Bláznovství víry podle Jakuba*, s. 99-100.

¹¹⁵ Srov. HOPPE, R. *List Jakubův*, s. 94.

¹¹⁶ Srov. MUSSNER, F. *Der Jakobusbrief*, s. 197-198.

¹¹⁷ Srov. SOUČEK, J. B. *Dělná víra a živá naděje*, s. 75.

¹¹⁸ Schrage zmiňuje fakt, že osoba Ježíše je v Sk 22,14; 1P 3,18; 1J 2,1 spojována s pojmem *spravedlivý*. Sám se však k tomuto názoru nepřiklání. Srov. SCHRAGE, W. *Der Jakobusbrief*, s. 52.

¹¹⁹ Srov. MRÁZEK, J. *Bláznovství víry podle Jakuba*, s. 101-102.

¹²⁰ Srov. MUSSNER, F. *Der Jakobusbrief*, s. 198; srov. TRSTENSKÝ, F. *Komentár k Jakobovmu listu*, s. 111; srov. SOUČEK, J. B. *Dělná víra a živá naděje*, s. 75; srov. HOPPE, R. *List Jakubův*, s. 95; srov. KOVÁŘ, F. *Výklad listu Jakubova*, s. 70; srov. SCHRAGE, W. *Der Jakobusbrief*, s. 52; srov. NOVÁK, F. *List sv. Jakuba*, s. 70.

spravedlivého je dle mého názoru spíše kolektivní označení jednotlivce či skupiny lidí, kterou bohatí svojí nenasytostí připravili o život (nemuselo jít o vraždu, ale *sociální zabití, sociální vyloučení*). Tímto veršem je celá úvaha (5,1-6) vyhnána do dramatické polohy, aby ukázala závažnost dané věci.¹²¹ Platební morálka v jakubovské obci byla nejspíše stejným problémem, stejně jako v dnešní době, a není pochyb, že i mnoho současných podnikatelů díky podobné platební morálce svých obchodních partnerů se dostává na hranici sociálního přežití.

2.8 Nemocní volají starší církve (Jak 5, 14-15)

Závěrečné výzvy poslední kapitoly listu jsou adresovány bratřím v jakubovském sboru (5,7) a jsou konkrétního rázu. Ve verších 14 – 15 zaznívá: „Je někdo z vás nemocen? Ať zavolá starší církve, ti ať se nad ním modlí a potírají ho olejem ve jméně Páně. Modlitba víry zachrání nemocného. Pán jej pozdvihne, a dopustil-li se hříchu, bude mu odpuštěno.“

Nemoc člověka je bezpochyby stav, který se dotýká jeho nejbližšího okolí a je sociální realitou, která má na něj zásadní vliv. Jakub zde má zřejmě na mysli závažnou a nebezpečnou nemoc a ne pouhé nachlazení či jiný krátkodobý fyzický neduh.¹²² Nemoc zde není chápána se stoickým klidem a není popsána pouze jako problém fyzického stavu jedince.¹²³

Lze zmínit i úvahu nad označením pojmu *nemocný*, který lze také přeložit jako slabý, tedy slabý ve víře. Při dalším popisu příkladu je patrné, že se jedná o fyzickou nemoc jednotlivce.¹²⁴

Zde si můžeme povšimnout, že i v této těžké situaci, je zmíněna minimální aktivita nemocného. Starší církve nepřicházejí automaticky, ale daný nemocný je musí nechat zavolat (např. skrze příbuzné).¹²⁵ Tito *starší* však nejsou žádné charizmaticky nadané osoby se zázračnými dary uzdravování, ale jde o muže určené a spojené s úřadem *starších církve* (πρεσβυτέρους τῆς ἐκκλησίας). Tento pojem byl nespíše čtenářům listu znám a je popsán i na jiných místech novozákonních spisů (srov. Sk 11,30; 14,23; 15,2; 16,4; 1 Tm 5,1.17-19; 1P 5,1; Tt1,5).¹²⁶

Zvyk *pomazání olejem* byl běžný jak v židovském, tak v řeckém prostředí. Olej zahřál nemocného a při zranění pomáhal k umenšení bolesti. Léčivé účinky oleje

¹²¹ Srov. TRSTENSKÝ, F. *Komentár k Jakubovmu listu*, s. 111.

¹²² Srov. SOUČEK, J. B. *Dělná víra a živá naděje*, s. 81.

¹²³ Srov. SCHRAGE, W. *Der Jakobusbrief*, s. 56.

¹²⁴ Srov. MRÁZEK, J. *Bláznovství víry podle Jakuba*, s. 111.

¹²⁵ Srov. MUSSNER, F. *Der Jakobusbrief*, s. 218.

¹²⁶ Srov. Tamtéž; srov. HOPPE, R. *List Jakubův*, s. 101.

zmiňuje již např. evangelium pod Lukáše v podobenství o milosrdném Samaritánovi (Lk 10,34)¹²⁷. V pohanském prostředí bylo pomazání spojováno s magií. Naopak Jakub zdůrazňuje, že v křesťanském společenství je tento rituál spojen se *jménem Páně*. Uzdravení pak není výsledkem magických formulací, ale darem, který dává Bůh.¹²⁸

Spojitosť mezi nemocí a hříchem, kterou můžeme vidět ve verši 5,15, neznamená, že choroba je důsledek hříchu, což byla rozšířená představa tehdejší doby (srov. J 9,2-3). Současně nelze opomenout skutečnost, že analogicky viděno, jak je nemoc ohrožení pro identitu a integritu člověka, tak je hřích nebezpečím pro stabilitu jakékoliv komunity a má viditelné důsledky pro konkrétní společenství.¹²⁹

Můžeme tedy říci, že zachránění nemocného a pozdvihnutí Pánem v tomto textu eschatologické vyjádření? Myslí autor na jeho uzdravení nebo na jeho spásu a vzkříšení v případě, že přece zemře?¹³⁰ Zde se přikláním k názoru Franze Mussnera, který ve svém obsáhlém komentáři dochází k závěru, že zachránění nemocného a jeho pozdvihnutí Bohem nemá eschatologický charakter, ale jde o určitý aktuální *troj-krok*. V zmíněném verši postupuje Jakub pomocí určitého přechodu: od těla (uzdravení) – k duši (pozdvihnutí Pánem) – až po spásu (odpuštění hříchů).¹³¹ Přítomnost starších církve při nemoci bratra (či sestry) je jistě nejen psychickou podporou, ale také připomíná nemocnému, že se odkazují k Bohu, který by měl být nejvlastnějším základem jeho bytosti.¹³²

Celý proces „pomazání nemocného“ není tedy analogií k návštěvě Jobových přátel, kteří ho přišli poučovat o spojitosti jeho špatné životní situace s lidským hříchem, ale jde o přítomnost starších (kněží) u nemocného, aby nebyl v první řadě na svoji nemoc sám.¹³³ Tyto verše rovněž připomínají vyslání učedníků v Markově evangeliu (Mk 6,7-13), kde ve verši 13 čteme: „vymýtali mnoho zlých duchů, **potírali olejem mnoho nemocných a uzdravovali je.**“ Jakub tak sděluje čtenářům, že vyslání učedníků, které obsahuje zmíněnou aktivitu, vnímá jako závaznou tradici vztahující se i na adresáty listu.¹³⁴

¹²⁷ Srov. HOPPE, R. *List Jakubův*, s. 101.

¹²⁸ Srov. TRSTENSKÝ, F. *Komentár k Jakubovmu listu*, s. 115-116.

¹²⁹ Srov. TAMTÉŽ, s. 116.

¹³⁰ Srov. SOUČEK, J. B. *Dělná víra a živá naděje*, s. 81.

¹³¹ Srov. MUSSNER, F. *Der Jakobusbrief*, s. 223.

¹³² Srov. SOUČEK, J. B. *Dělná víra a živá naděje*, s. 82.

¹³³ Srov. MRÁZEK, J. *Bláznovství víry podle Jakuba*, s. 111-112.

¹³⁴ Srov. MUSSNER, F. *Der Jakobusbrief*, s. 224.

Na závěr se nejdříve v krátkosti zaměřím na určitý nástin dialogu mezi teologií a sociální prací, abych zúžil pohled na zkoumaná místa v Jakobově listě, a současně se pokusím o definici konkrétních podnětů Jakobova listu směrem k sociální práci.

Závěr

Impulsy teologie pro sociální práci

Východiskem závěrečného vyprecizování jakubovských podnětů pro sociální práci bude článek *Teologie a sociální práce – podněty pro dialog*¹³⁵ od Stephanie Bohlen, která v něm zmiňuje tři impulsy teologie pro sociální práci. Nebudu se blíže věnovat definici sociální práce, neboť záměrem této práce není podrobně zkoumat vztah těchto dvou humanitních věd, ale vydefinuji určitý pohled na místa v listě Jakubově, jež nesou sociální motivy. Zmíněné impulsy poslouží jako určitý trojí pohled na výše zkoumaná místa v tomto biblickém spise.

Autorka příspěvku zmiňuje jako **první impuls** teologie pro sociální práci *lidskou důstojnost*. Odkazuje na antické autory (Cicero, Platón, Aristoteles), kteří vnímali důstojnost vždy ve spojení se společenským statutem. Pokud jsou lidé společensky bezvýznamní, je jejich důstojnost sporná. Pro židokřesťanskou víru je však člověk stvořen Bohem, tím je mu dána vlastní důstojnost, která není vázána na společenskou významnost.¹³⁶

Zde vidí Bohlen výzvu teologii, která by se měla zasadit o diskurs sociální práce. Svoji řečí o stvoření člověka se teologie stává zastáncem života, který není redukován na společenskou funkci.¹³⁷

Druhým impulsem je pro autorku *spravedlnost a solidarita v kontextu víry*. Stejně jako u pojmu důstojnost si pomáhá odkazem na Aristotela, který definoval spravedlnost takto: člověk dostane to, na co má nárok. Ovšem i zde se do hry dostává význam společenského postavení. Tedy člověk s lepším postavením si tak může nárokovat více než člověk, který má pro společnost menší význam. Teologie o takových lidech mluví jako o „chudých“ a v kontextu židokřesťanské tradice požaduje, aby tito lidé nebyli společností vyřazováni.¹³⁸

Třetí impuls vidí Bohlen v *apelačních ideálech*, tedy v takových pozitivních vizích, které by mohly vést sociální práci k tomu, aby byla aktivní a všímala si prostoru možné změny. Tedy aby nepropadla podezření, že celá její aktivita je absurdní a nesmyslná. Vždyť praxe sociální práce ukazuje, že uspokojování

¹³⁵ BOHLEN, S. *Teologie a sociální práce – podněty pro dialog*, in: OPATRŇY, M., LEHNER, M. *Teorie a praxe charitativní práce*, Jihočeská Univerzita v Českých Budějovicích, České Budějovice, 2010.

¹³⁶ Srov. BOHLEN, S. *Teologie a sociální práce – podněty pro dialog*, s. 32.

¹³⁷ Srov. Tamtéž.

¹³⁸ rov. Tamtéž, s. 32-33.

elementárních potřeb je nekonečný úkol, který může vést k ztroskotání jedince. Zde víra odpovídá na doufání lidí příslibem smyslu. Křesťanská víra se odvolává na příslib, že tam, kde lidé konají dobro a jednají v očekávání pozitivního výsledku, nemá ztroskotání, zoufalství, zlo, poslední slovo. Křesťanská víra je tak základem naděje.¹³⁹

Tyto impulzy (důstojnost – spravedlnost a solidarita – víra jako apelace k jednání) budou východiskem závěrečného shrnutí předkládané práce.

„Jakubovské podněty“ pro sociální práci

V kontextu toho, co jsme si řekli v předešlé kapitole, se pokusíme nahlédnout zkoumaná místa v listu Jakubově. Sociální motivy se tak mohou stát také impulsy pro sociální práci. Ačkoliv výše analyzována témata jsou spíše podněty pro sociální etiku, pro účel této práce se zaměříme na otázku, jak mohou konkrétní verše inspirovat sociální práci.

Lidská důstojnost v křesťanském pojetí není stavem odvislým od společenského postavení. Zde nám opět zaznívají verše v Jakubově listě, které vyzývají čtenáře, aby *bratři v nízkém postavení* mysleli na své vyvýšení (srov. Jak 1,9). Jejich důstojnost není dána majetkem, kariérou a vysokým postavením, ale je jim připomenuta také důstojnost, která je dána nejen stvořením, nýbrž také i vykoupením, jež je zde naznačeno odkazem na *vyvýšení*. V kontextu diskriminace, kterou tito lidé prožívají, je tento verš jasným signálem pro sociální práci, jež zaměřuje svoji aktivitu na lidi nedisponující ani společenským postavením, ani majetkem.

I ve verších 2,2-7 jasně zaznívá dvojí pohled na člověka bohatého a nuzného. Autor listu svoji výtku charakterizuje velmi pregnantně, když použil označení *muž se zlatými prsteny*, čímž možná hyperbolicky znázornil vážnost a bohatství člověka. Je jednání k člověku odvislé od jeho majetku a postavení, které dává najevo? Jakub zde jasně odsuzuje rozdílnost chování. Tím se jedinec pasuje do role soudce, kterým je však pouze Bůh. Naopak poukazuje na to, že právě chudí (světem jsou vnímáni jako deklasováni) jsou vyvoleni Bohem. Autor to potrhuje faktem, že bohatí mají prostředky k tomu, aby ty chudé *popotahovali* k exekučním soudům, což je rovněž realita dnešního světa. Kdo si může dovolit lepší právní zastoupení, má nezaslouženou výhodu před soudní mocí. Text zde naznačuje, že ti, co byli takto finančně

¹³⁹ Srov. Tamtéž, s. 33-34.

zabezpečení, necítily ani moc velký respekt k duchovním hodnotám (srov. Jak 2,7). Lidská důstojnost je však dle těchto veršů jasně dána do souvislosti s něčím zcela jiným než s majetkem, převahou při soudních exekucích, či pohrdavým znevažováním duchovního rozměru.

Ve čtvrté kapitole jasně zaznívá, že nelze snižovat bratra (4,11), protože už tohle snižování, pomlouvání, urážení, očerňování je již přehlížením názoru, že důstojnost je u každého člověka **stejná**. Pokud k něčemu takovému dochází, může to vést k nestabilitě komunity. Člověk se staví do role, která mu nepatří. Při sociální práci může docházet k velkému pokušení vnímat jedince v nouzi jako ty, co svým špatným stavem pozbyli důstojnosti. Tyto texty mohou být pro sociální práci trvalou výzvou.

Témata **sociální spravedlnosti a solidarity** jsou často spojeny s motivací ke změně sociální situace vycházející z křesťanské víry. Vdovy a sirotci (Jak 1,27) jsou jasným symbolem těch, co v tehdejší době nemají zastání a společnosti nemohou nic dát. Starost právě o tyto poslední zůstává výzvou, která se nemění ani v dnešním světě. Cílová skupina se během dějinného vývoje společnosti nejspíše mění (dnes by to nebyly vdovy s dětmi díky sociální politice, ale např. bezdomovci). Pro sociální práci však zůstává odkaz na jedince, kteří jsou bezbranní, trvalou výzvou k aktivitě, jež by se měla minimálně projevit navštívením a opravdovým zájmem o jejich situaci. Současně může být tento verš vnímán i jako jistý apel, že pravou křesťanskou zbožnost (náboženství) nelze oddělit od osobní angažovanosti ve věci potřebných.

Dalším velmi expresivním příkladem je sociální situace, kdy někdo bez šatů a hladový potřebuje pomoc a dostane se mu pouze duchovní slovo (2,16). Nahrazení reálné pomoci „zbožnou frází“ (či „radou nad zlato“) je dle Jakuba nespravedlivé a neúčinné. A už vůbec nelze tvrdit, že se jedná o skutek víry. Taková víra je mrtvá, prázdná, protože jde o víru pouze proklamovanou. V sociální práci nelze přehlížet reálný požadavek trpících a nahrazovat ho pouhými radami a „zbožnými přáními“.

Velkým pokušením je dle Jakuba také pocit jistoty u těch, kteří jsou bohatí a zapomínají na fakt, že jedinec nemá svůj život „ve svých rukou“ (srov. Jak 4,13-17). Finanční zabezpečení může vést k pocitu nezranitelnosti a trvalé úspěšnosti. Následné pády a krize však nelze nikdy vyloučit. Proto je nutné s tímto faktem v sociální práci počítat. Lidská sebejistota je jistě důležitá, ale má své hranice, které člověk zcela

neovládá. Zvěst těchto veršů lze obrátit i pozitivně: nevíme, jestli se uskuteční všechny naše katastrofické scénáře. Peníze ani podnikatelé nejsou v těchto verších odsouzeni. Ale je jasně řečeno, že sebevědomý titanismus člověka je přirovnán k páře, což naznačuje, že se jedná o velmi pomíjivý fenomén.

V poslední kapitole nalézáme silné odsouzení bohatých (Jak 5,1-6), kteří se pohybují na hraně zákona. Odmítají dát mzdu dělníkům, kteří jsou na ni odkázáni, a jejich volání je dle autora uslyšeno v nebesích. Tato sociální nespravedlnost tehdejší i dnešní doby je vnímána jako velmi závažná. I díky těmto lidem se mnozí jedinci dostanou na okraj společnosti. Jejich příběhy by měly být sociální prací vnímány velmi pečlivě, neboť dle autora tohoto listu je daný sociální nešvar biblickou tradicí důrazně odsouzen. Už v tehdejší době bylo patrné, že negativní platební morálka mohla vést k „sociální vraždě“ jedince.

Nemoc člověka je realita, která se nevyhne nikomu a zdravotní stav je důležitou otázkou sociální práce. Jakub velmi názorně popisuje situaci, kdy je *někdo nemocný* (Jak 5,14-15). Nezapomíná na to, že i tento člověk musí aktivně zavolat starší církve (muže určené k této službě). Nejedná se o automatický proces. Aktivita není pouhým ošetřením, zmírněním nemoci, ale jde o aktivitu celého člověka: tělo (pomazání olejem), duch – psychický stav (pozdvížení Pánem v kontextu modlitby starších nad nemocným), duše (odpuštění hříchů, spása, v případě, že by šlo o nemoc vedoucí ke smrti). Vidíme zde jasný respekt k troj-dimenzionalitě lidské osoby (tělo-duch-duše), která by neměla být sociální prací opomíjena a současně by neměla zapomínat, že sociální situace člověka se nezakládá pouze na jeho finanční stránce a fyzickém stavu, ale také na psychice a jistým duchovním zakotvením, což může generovat naději či jinou interpretaci vlastního života.

Apelačními ideály v listu Jakubově jsou svým způsobem všechny verše, které byly v této práci analyzovány. Měnili se pouze adresáti těchto výzev. Níže postavení byli ubezpečováni o svém vyvýšení (1,9-11), bohatí byli poučeni o tom, že bohatství je věc pomíjivá (1,10-11; 5,1-6). Dále byli adresáti vyzváni k víře živé a platné, která si nevystačí se zbožnými frázemi (2,15-16), k nenadržování lidem bohatým a mocným před těmi, kteří jsou v očích světa chudí a neznámí (1,9; 2,2-7). Obecné shrnutí může být takové, že jakékoliv *snižování bližního* (4,11) je porušování Zákona, který je dán Bohem. Pravá zbožnost byla definována v souladu se starozákonním sociálním étosem,

proto bez „pamatování na sirotky a vdovy“, tedy na ty nejvíce ohrožené, nelze mluvit o pravé zbožnosti či náboženství. Bohatství je velkým pokušením, které může vést k pocitu, že člověk si může plánovat budoucnost a zapomínat, že Bůh předchází lidské úspěchy svým požehnáním, a že bez Něj jsou lidské plány velmi bláhové (4,13-17).

Na závěr listu jsou nemocní vyzváni k tomu, aby nezůstávali ve svém stavu sami. Starší v církvi jsou určeni k aktivitě, při které bude nemocný pomazán olejem (ošetřen), povzbuzen a v případě smrti se tak jeho duše smíří s Bohem.

Seznam literatury

Prameny:

BIBLE. Písmo svaté Starého a Nového zákona. Český ekumenický překlad, Praha: Česká biblická společnost, 2009. ISBN 978-80-87287-24-8.

THE GREEK NEW TESTAMENT, Fourth Revised Edition, Stuttgart, Deutsche Bibelgesellschaft, ISBN 3-438-05110-9.

Monografie:

BERGES, Ulrich, HOPPE Rudolf: Arm und Reich, Würzburg: Echter, 2009. ISBN 978-3-429-02176-4.

HARTL, Pavel, HARTLOVÁ, Helena: Psychologický slovník, Portál: Praha, 2000, ISBN 80-7178-303-X.

HOPPE, Rudolf: List Jakubův, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001, ISBN 80-7192-498-060-x.

KNOCH, Otto: Der Brief des Apostels Jakobus, Düsseldorf: Patmos Verlag, 1964.

KOVÁŘ, František: Výklad listu Jakubova, Husova československá bohoslovecká fakulta v Praze, nedatováno, bez dalších informací.

MRÁZEK, Jiří: Bláznovství víry podle Jakuba: výklad Jakubovy epištoly, Jihlava: Mlýn, 2006. ISBN 80-86498-17-4.

MUSSNER, Franz: Der Jakobusbrief, Herder, Wien, 1987.

NOVÁK, František: List sv. Jakuba, Pardubice 1905

POKORNÝ, Petr, HECKEL, Ulrich: Úvod do nového zákona, Vyšehrad, Praha 2013, ISBN 978-80-7429-186-9. Z německého originálu Einleitung in das Neue Testament přeložili Pavel Moskala a Lucie Kopecká.

PORSCH, Felix, Mnoho hlasů jedna víra, Zvon, Praha 1993, ISBN 80-7113-077-X. Z německého originálu Viele Stimmen - ein Glaube přeložil Jaroslav Elšák.

PRUŽINSKÝ, Štefan, HUSÁR, Ján: Biblické východiská sociálnej práce, Prešov, Prešovská univerzita v Prešově, Pravoslavná bohoslovecká fakulta, 2006.

RENTORF, Rolf: Hebrejská bible a dějiny, Praha: Vyšehrad, 1996, ISBN 80-7021-190-3. Z německého originálu Das Alte Testament – Eine Einführung přeložil Jiří Hoblík.

RUCKSTUHL, Eugen: Jakobusbrief, 1.-3. Johannesbrief, Würzburg: Echter Verlag, 1985. ISBN 3-429-00960-x.

SOUČEK, Josef Bohumil: Dělná víra a živá naděje: výklad epištoly Jakubovy a první epištoly Petrovy, Praha: Kalich, 1968.

SOUČEK, Josef, Bohumil: K problémům epištoly Jakubovy, in: SOUČEK, J. B., Teologické a exegetické studie, Centrum biblických studií Akademie Věd ČR a University Karlovy, Praha 2002, ISBN 80-85810-32-8.

TRSTENSKÝ, František: Komentár k Jakubovu listu, Katolícké biblické dielo, Svit 2010, ISBN 978-80-89120-25-3.

Slovníky:

PETRÁČKOVÁ, Věra, KRAUS, Jiří (eds.): Akademický slovník cizích slov, Academia, Praha 2001, ISBN 80-200-0607-9.

RADERMAKERS, J. *Chudí*, in: LEÓN – DUFOUR , Xavier: Slovník biblické teologie. Řím: Velehrad, Křesťanská akademie, 1991 s. 139-144.

NOVOTNÝ, Adolf: Biblický slovník, Kalich, Praha 1956.

TICHY, Ladislav: Slovník novožákonní řečtiny, Burget, Olomouc, 2001, ISBN 80-902798-5-6.

Odborné články (statě):

BOHLEN, Stephanie, Teologie a sociální práce – podněty pro dialog, in: OPATRŇÝ, Michal, LEHNER, Markus, Teorie a praxe charitativní práce, Jihočeská Univerzita v Českých Budějovicích, České Budějovice, 2010, ISBN 978-80-7394-214-4, s. 28-34.

PAVELČÍK, Július: Dokonalý zákon slobody (Jak 1,25), in: Studia Biblica Slovaca, ročník 3, číslo 2, 2011, s 173-220. ISSN 1338-0141.

ŽIŽKOVÁ, Jana, Sociální politika, její podstata a základní charakteristika, in: KREBS, Vojtěch a kol. Sociální politika, Praha: ASPI, ISBN 807357-050-5, s. 17-47.

Církevní dokumenty:

EVANGELII GAUDIUM, Apoštolská exhortace o hlásání evangelia v současném světě, Papež František I. Praha: Paulínky, 2014, ISBN 978-80-7450-118-0, z italského originálu Evangelii gaudium přeložil Milan Glaser.

Nepublikované texty:

PAVELČÍK, Július, K bohatým v Jakubovom liste, České Budějovice, 2013, nepublikovaná přednáška dostupná u autora příspěvku.

ABSTRAKT

POKORNÝ, P. *Sociální motivy v listě Jakobově*. České Budějovice 2014. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra Teologie. Vedoucí práce ThLic. Július Pavelčík, Th.D.

Klíčová slova:

Písmo svaté, Bible, Nový zákon, List Jakobův, exegeze, sociální motivy, bohatství a chudoba v Bibli, teologie a sociální práce.

Práce se zabývá sociálními motivy v listě Jakobově. V úvodu se věnuje termínu „sociální motiv“, pojmu bohatí a chudí v biblické tradici. Dále jsou zkoumány konkrétní verše v listě Jakobově (1,9-11; 1,27; 2,2-7; 2,15-16; 4,11; 4,13-17; 5,1-6; 5,14-15), které popisují, či korigují konkrétní sociální situace. Pomocí vybraných komentářů jsou tato místa analyzována se zřetelem na sociální výpovědi, které jsou v korelaci s teologickými výpověďmi autora listu. V závěru jsou naznačeny možné teologické impulzy pro sociální práci a tyto podněty jsou vztaženy k „jakubovským podnětům“, které se vyznačují důrazným sociálním étosem.

Abstract

Social Motives in the Letter of James

Key words:

Holy Scripture; Bible; New Testament; Letter of James; Exegesis; Social Motives; Wealth and Poverty in the Bible; Theology and Social Work.

This bachelor thesis deals with social motives in the Letter of James. Introduction is dedicated to the term “social motive” description and wealthy and poor concepts in biblical tradition. Further on some concrete verses of the Letter to James are investigated (1,9-11; 1,27; 2,2-7; 2,15-16; 4,11; 4,13-17; 5,1-6; 5,14-15). They describe or adjust specific social situations. These passages are analyzed using selected bible commentaries with regards to social evidences in correlation with theological evidences of the letter author. Several possible theological impulses for social work are indicated in the conclusion. They are of course linked to “James’s impulses”, which are remarkable due to their strong social ethos.